

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
Кафедра управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та
івентменеджменту

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня Бакалавр

на тему: “Українська греко-католицька церква та її вклад в національнокультурному відродженні Галичини у 20-30-ті рр. ХХ ст.”

Виконала: студентка IV курсу,
групи МСД – 41 спеціальності
028 Менеджмент
соціокультурної діяльності
Федченяк Л. М.

Керівник: к.п.н., доц. Маланюк Т. З.

Рецензент _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНЕ ТА СОЦІАЛЬНО – ПОЛІТИЧНЕ ТЛО ГАЛИЧИНИ У 20-30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ.....	5
1.1 Загальні соціально-політичні умови на території Галичини.....	5
1.2 Вплив Першої світової війни на формування національної самосвідомості.....	9
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО – КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	19
2.1 Провідна роль митрополита Андрея Шептицького.....	19
2.2 Церковні видання та їх роль у формуванні національної свідомості.....	27
2.3 Роль Української греко – католицької церкви в розвитку української культури.....	36
РОЗДІЛ 3. ЗНАЧЕННЯ УГКЦ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	43
3.1 Вплив церкви на формування української національної ідеї.....	43
3.2 Духовно – моральне виховання як чинник національної єдності.....	46
3.3 Роль УГКЦ у збереженні традиційної української культури в умовах польського тиску.....	48
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Релігія як форма суспільної свідомості і церква як важливий інститут громадянського суспільства мають велике значення на шляху духовного розвитку України. Національне життя галицьких українців в умовах Польської держави перебувало під вагомим впливом ГКЦ. Її роль у процесах національного усвідомлення, збереження власної ідентичності, всебічних проявів культурного, політичного і економічного життя виявилася хоч і не визначальною, зате надзвичайно важливою. У той час УГКЦ стала виразником духовних, культурних і матеріальних інтересів українського народу Галичини.

Вивчення ролі Греко-Католицької церкви у національно-культурному відродженні Галичини у 20-30-ті рр. ХХ ст. важливе для розуміння історичного процесу формування національної ідентичності України. У цей період Галичина перейшла під контроль польської держави, що супроводжувалося політикою асиміляції, обмеженнями щодо української культури, дискримінацією в галузі освіти, мови та релігії. В умовах таких викликів, ГКЦ стала одним з ключових чинників збереження національної самосвідомості, підтримки освітніх ініціатив та розвитку культурного життя українців у регіоні.

Церква не тільки виконувала свою духовну місію, але й брала активну участь у суспільно-політичному процесі, підтримувала державний рух, створювала культурні та освітні товариства, такі як “Просвіта”, сприяла формуванню інтелектуальної еліти та зміцненню громадянського суспільства.

Актуальність цієї теми зростає і в сучасному контексті, в якому Україна продовжує процес національного й духовного відродження і своєї інтеграції в європейський простір. Вивчення історичного досвіду УГКЦ допоможе релігійним інституціям розробити інструменти для збереження національної ідентичності та культурної спадщини.

Об'єктом дослідження є Українська греко-католицька церква як соціокультурний та релігійний інститут.

Предметом дослідження є діяльність УГКЦ у процесі формування національної самосвідомості, збереження ідентичності та духовного розвитку Галицьких українців.

Метою роботи є дослідження ролі УГКЦ у процесах національно-культурного відродження Галичини у 20-30-ті рр. ХХ століття.

Для досягнення поставленої мети визначено ряд **завдань**:

- охарактеризувати соціально-політичні умови в яких перебувала Галичина у 20-30-х рр. ХХ ст.;
- визначити вплив Першої світової війни на формування національної самосвідомості українського народу;
- розкрити роль Андрея Шептицького в діяльності УГКЦ;
- дослідити значення церковних видань та оцінити внесок культурних і просвітницьких товариств, які діяли під егідою ГКЦ;
- дослідити роль УГКЦ у збереженні української культури в умовах польського тиску.

Розробленість теми. Питання про роль УГКЦ у 20-30-ті рр. ХХ століття привертало увагу багатьох дослідників. Серед науковців, які торкалися цього питання, можна виділити Ярослава Грицака, Миколи Кугутяка, Івана Патриляка, Мирослава Мариновича, Оксану Гайову, які проаналізували соціально-політичну роль УГКЦ та її вплив на суспільну свідомість українців.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНЕ ТА СОЦІАЛЬНО – ПОЛІТИЧНЕ ТЛО ГАЛИЧИНИ У 2030-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

1.1 Загальні соціально-політичні умови на території Галичини

У 20-30-х роках ХХ століття Галичина зіткнулася з політичними, соціальними та економічними труднощами, зумовленими її історичним минулим. Після закінчення Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської імперії, ця територія увійшла до складу Польщі за Ризьким мирним договором 1921 року. Проте для українського населення це стало джерелом значних соціальних і політичних викликів.

Польська держава, яка встановила контроль над Галичиною, проводила політику колонізації та намагалася зміцнити свою владу за рахунок асиміляції українців. Однак українці, які становили значну частину населення регіону, не змирилися з таким станом і почали активно виступати за захист своїх культурних, мовних та етнічних прав [10].

Одним із головних завдань польської влади було обмежити вплив українців у політичному та культурному житті. З цією метою польська влада активно сприяла створенню та розвитку польських неурядових організацій і забороняла або обмежувала діяльність українських політичних сил. Влада обмежувала представництво українців у державних установах, особливо в органах місцевого самоврядування, що справляло значний вплив на економічний та культурний розвиток регіону.

Незважаючи на політичні репресії, українці Галичини активно боролися за свої права і створювали різноманітні політичні організації, які ставили за мету забезпечити автономію або незалежність для України. Саме тому вже 1925 р. українці мали 12 своїх політичних партій, що представляли широкий політичний спектр [23, с. 433].

Однією з таких організацій стало Українське Національно-Демократичне

Об'єднання (УНДО), створене у Львові в липні 1925 р., перший голова – Дмитро Левицький. Створення УНДО означало, по суті, переливання старого вина у нові міхи: воно мало ту саму програму й тих самих лідерів, що й довоєнна Українська національно-демократична партія [7, с. 139]. Об'єднання прагнуло до автономії в рамках Польщі і виступало за досягнення своїх цілей мирним шляхом через парламентські канали. УНДО підтримувало ідею, що національні інтереси українців можна реалізувати через переговори та створення політичних союзів з польською владою. Водночас, через жорстокі репресії з боку Польщі, організація все частіше вступала у конфлікти з польською адміністрацією, що створювало нестабільність на місцях. УНДО стало важливим політичним актором на західноукраїнських землях, хоча його ідеї автономії не знайшли повної підтримки серед українців [7, с. 140].

Більш радикальним був Український націоналістичний рух. ОУН (Організація Українських Націоналістів) була заснована 1929 р. у Відні, вона стала організацією, яка представляла радикальні погляди українців. В основі ідейно-політичної платформи новоствореної організації була боротьба за відновлення Незалежної Соборної Української Національної Держави. Вона мала проходити шляхом перманентної революції і завершитися національним повстанням на всіх українських землях. ОУН активно виступала проти польської влади, використовуючи терор та збройні акції [30, с. 26].

Водночас, в політичній боротьбі за автономію українців важливу роль відіграли культурні організації, такі як “Просвіта”, яка активно сприяла розвитку української культури та освіти в умовах польської влади. Польська влада усвідомлювала загрозу національного відродження й активно протидіяла діяльності таких організацій [23, с. 376].

Влітку 1930 р. Галичиною прокотилася хвиля підпалів майна польських "осадників", нападів і погромів. Загалом було зареєстровано близько 2200 актів

"саботажу". Під приводом боротьби з "українськими терористами" влада перейшла до карально-репресивних дій щодо українців, і проголосила політику так званої пацифікації (заспокоєння).

У середині вересня 1930 р. польські поліцейські та кавалерійські підрозділи вдерлися до галицьких сіл, з небаченою жорстокістю руйнували будинки та навчальні заклади, нищили майно, фізично знущалися із селян, інколи закатовували їх до смерті.

Понад 2 тис. українців, переважно молодих людей, було заарештовано, близько третини з них засуджено до різних термінів ув'язнення [22].

Українське суспільне життя.

Близько 80% українців були селянами, які страждали від земельного голоду та гноблення з боку польського режиму. Українське робітництво було нечисленним. Національної буржуазії майже не існувало. Провідну роль у політичному, культурному і навіть економічному житті відігравала інтелігенція, яка становила близько 1% працездатного населення України. Українська інтелігенція практично не могла обіймати державні посади, їй було важко знайти роботу у містах. Тому багато освічених молодих людей йшли на село, що мало своїм позитивним наслідком прискорення культурного та економічного розвитку українського села. Економічна криза 1929-1933 років сильно вдарила по українській інтелігенції, багато з них залишились без роботи. Дискримінація викликала невдоволення серед освічених українців і сприяла поширенню національно- визвольних ідей [7].

Частина інтелігенції прагнула розвивати "органічний сектор" українського суспільного життя - кооперацію, культурно-освітні товариства, українську школу. Як відзначає О. Субтельний у цей період, відбулося розширення функції кооперативів, "кооперативний рух став розглядати себе як знаряддя самоврядування та економічного самозахисту". Очевидно, саме тому в умовах жорсткого економічного тиску інтенсивно розвивається українська кооперація. Так, якщо 1921 р. у Галичині було 580 кооперативів, то 1928 р. – 2500, а 1939 р. – майже 4000.

Реагуючи на полонізацію освіти, українська інтелігенція заснувала у Львові таємний Український університет (1921-1925). Масштаби діяльності цього підпільного закладу вражають. У період свого піднесення він мав три факультети і 15 кафедр. Майже 1500 студентів навчалися під керівництвом 54 професорів. Основним центром національної культури в західноукраїнських землях було в 20 – 30-х роках Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) у Львові. Таємний Український університет і НТШ були не тільки осередками збереження і розвитку української культури, а й центрами формування нової генерації національної еліти [5, с. 434].

У 1920-1930-х роках Українська Греко – Католицька Церква стала головним центром духовного й національного життя українців Галичини, що жили під польським пануванням. Вона не тільки виконувала своє релігійне призначення, а й активно долучалася до боротьби за права українців, розбудови освіти, культури та економіки.

На чолі УГКЦ стояв митрополит Андрей Шептицький, який, попри тиск польської влади, укріплював позиції Церкви та сприяв формуванню національної свідомості серед українців. Під його керівництвом у Львові діяла Греко – католицька богословська академія, котра готувала священників та богословів. За підтримки митрополита розвивалася мережа церковних шкіл, які компенсували нестачу української освіти, що обмежувалася польською адміністрацією.

Крім освітньої діяльності, УГКЦ брала активну участь у культурному житті. Підтримувалися українські видавництва, друкувалися газети та журнали, зокрема католицькі часописи “Мета” та “Нова зоря”. Церква також опікувалася молодіжними організаціями, як-от “Українська Молодь Христові”, яка виховувала молоде покоління в дусі релігійності та патріотизму.

Підтримка економічного розвитку українців була ще одним важливим напрямком діяльності УГКЦ. Через систему церковних кооперативів та кредитних спілок, Церква допомагала українському населенню, яке часто відчувало економічний утиск з боку польської адміністрації.

Незважаючи на свою миролюбну позицію, УГКЦ систематично відчувала утиски польської адміністрації. У 1930 році, в час паціфікації, польські силові відомства проводили обшуки в українських закладах, арештовували священників, а деякі храми навіть зачиняли. Влада прагнула обмежити вплив греко-католицького духовенства, підозрюючи його в підтримці українського національного руху.

Андрей Шептицький протестував проти цих репресій, надсилаючи звернення до польських урядовців, Ватикану та міжнародної спільноти. Він закликав до рівноправності українців у Другій Речі Посполитій, але його старання не завжди давали результат.

Незважаючи на негаразди, УГКЦ у 1920–1930-х роках лишалася ключовою опорою українства в Галичині. Вона не тільки зберегла свою релігійну структуру, а й виступила рушієм громадського та культурного життя, готуючи народ до викликів, які принесе Друга світова війна [16].

1.2 Вплив Першої світової війни на формування національної самосвідомості

Перша світова війна стала руйнівною подією для багатьох європейських країн, але для українців Галичини це був період, коли національна думка набула нового імпульсу. Вплив війни на формування національної ідентичності в Галичині був багатогранним і взаємозалежним з політичними, соціальними та культурними змінами, які відбувалися в цей період. Основними чинниками, що сприяли зміцненню української національної ідентичності, були політична мобілізація, роль українських військових організацій, реакція на державні репресії та активна культурно-просвітницька діяльність.

Початок війни. Головна Українська Рада. У той самий час (28 червня

1914 р.), коли на площі Сокола-Батька у Львові відбувався другий крайовий здиг кількох тисяч січовиків і соколів з нагоди 100-літнього ювілею Тараса Шевченка, в столиці Боснії Сараєво було вбито австрійського престолонаслідника Франца-Фердинанда. А вже 28 липня після обміну нотами між Австро-Угорщиною і Сербією на Дунаї пролунали перші вибухи. Німеччина 1 серпня оголосила війну Росії, а 3 серпня – Франції. Європа поділилася на два табори: з одного боку Австро-Угорщина, Німеччина та Італія (згодом Туреччина і Болгарія), з другого – Франція, Росія і Англія. Почалася перша світова війна. На мурах Львова з'явився маніфест цісаря “До моїх вірних народів” [12, с. 121].

З вибухом війни українські політичні партії в Галичині так само, як і переважна більшість польських партій, обрали орієнтацію на центральні держави, тобто Німеччину, Австро-Угорщину та Італію. Політичні міркування, які лягли в основу цієї орієнтації, полягали в тому, що переважна більшість українського народу перебувала у тяжкому царському ярмі. Скинути або полегшити це ярмо, на думку галицьких політиків, можна було лише в разі поразки Росії. Тому в інтересі українців була б перемога Австро-Угорщини. Щоб ця перемога принесла користь, українські партії вважали за необхідне з самого початку війни стати на її боці, добитися визволення Наддніпрянщини і визнання національно-територіальної автономії українців у межах Австро – Угорщини. З цією метою з представників усіх українських політичних партій 1 серпня 1914 р. у Львові було утворено Головну Українську Раду. Її головою став посол до австрійського парламенту Кость Левицький, заступниками – Михайло Павлик та Микола Ганкевич. Маніфест Головної Української Ради від 3 серпня 1914 р. закликав український народ “стати однодушно проти царської імперії, при тій державі, в якій українське національне життя найшло свободу розвитку” [28, с. 212].

Поруч з ГУР група наддніпрянських політичних емігрантів на чолі з Дмитром Донцовим та Володимиром Дорошенком 4 серпня 1914 р. у Львові заснувала Союз Визволення України як безпартійне політичне представництво

для боротьби за самостійність центральних і східних земель України. В політичній декларації під назвою “Наша платформа” СВУ підтвердив прагнення до державної незалежності України від Росії, зазначив свою проавстрійську орієнтацію. Формою правління мала бути “конституційна монархія з демократичним устроєм”. Український національний конгрес мав, на думку СВУ, вирішити земельну справу на користь селян [9, с. 209].

Таблиця 1.1

Українські організації на Галичині під час Першої світової війни

Організація	Рік створення	Постагі	Діяльність
Головна українська рада (ГУР)	1 серпня 1914 р.	<ul style="list-style-type: none"> □ К. Левицький □ М. Павлик □ М. Ганкевич 	<ul style="list-style-type: none"> □ Спроби представляти галицьких українців перед урядом Австро-Угорщини; □ координація діяльності українських політичних партій у Галичині (УСДП, УНДП та УРП); □ ГУР прагнула забезпечити національні права українців у майбутньому, зокрема, підтримуючи ідею автономії та державності для українців; □ На ініціативу ГУР було створено легіон Українських Січових Стрільців – військове формування в складі австро-угорської армії, яке мало захищати українські інтереси.
Союз визволення України (СВУ)	4 серпня 1914 р.	<ul style="list-style-type: none"> □ Д. Донцов, М. Залізняк, □ О. Скоропис-Йолтуховський, □ В. Дорошенко та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> □ СВУ проводив активну інформаційну діяльність серед урядів Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та Туреччини, щоб здобути їх підтримку у створенні незалежної української держави; видавалися газети, брошури та листівки українською, німецькою, англійською та іншими мовами; організовували лекції, мітинги та виступи для просування ідеї української незалежності;

			<ul style="list-style-type: none"> □ Союз звернувся до урядів Центрального блоку з проханням підтримати сворення незалежної України в обмін на підтримку українців у війні проти Російської імперії; □ СВУ співпрацював з таборами для українців, які служили в російській армії та були військовополоненими в країнах Центрального блоку. У таборах діяли культурно-просвітницькі центри, школи та бібліотеки для підвищення національної свідомості; □ Союз визволення України видавав газети, такі як “ Вісник Союзу визволення України”, у яких повідомлялось про ситуацію на фронті, діяльність СВУ та ідею української державності; □ СВУ організував освітні та культурні заходи, спрямовані на підвищення рівня національної свідомості українців. Було організовано курси для вчителів та створено українські школи.
Загальна українська рада (ЗУР)	5 травня 1915 р.	<ul style="list-style-type: none"> □ К. Левицький □ Л. Бачинський □ М. Ганкевич □ О. Скоропис-Йолтуховський 	<ul style="list-style-type: none"> □ Висунення ідеї створення Української держави на українських землях Російської імперії та набуття автономії для українських земель в АвстроУгорщині; □ представництво українського населення перед владою АвстроУгорщини.

Погром українства в Галичині. Одночасно з початком війни почалося жахливе переслідування українців у Галичині польсько-австрійською адміністрацією. До цього значною мірою спричинилась легенда про “руську зраду”. Суть її полягала в тому, що в Києві ще до війни з числа галицьких москвофілів, які емігрували до Росії, було утворено “Карпато-Руський

Визвольний Комітет”. 29 липня 1914 р. він видав відозву, де закликав галичан привітно зустріти російську армію і переходити на її бік [15, с. 444].

В умовах відступу австрійської армії польська адміністрація в котрій раз використала галицьке москвофільство з метою знищення українства. Розпочаті властями судові процеси над москвофілами за державну зраду з вини польської крайової адміністрації були поширені на українських політичних діячів та інтелігенцію, які не мали нічого спільного з москвофілами. Шукаючи виправдання катастрофі, правлячі кола звинуватили українців в політичній непевності, підтримці Росії, ототожнювали всіх галичан із москвофілами.

Тисячі невинних людей потрапило в концентраційні табори у Галергофі, Терезієнштадті, Гнаві та ін. Уже в кінці 1914 р. в таборі було більше 8 тисяч українських в'язнів з Галичини і Буковини. Більше 70 % з них були селяни. Серед в'язнів було багато греко-католицьких священиків.

Сотні людей, звинувачених у “зраді”, було розстріляно і повішено військово-польовими судами відступаючої австро-угорської армії. Трагедія сталася 15 вересня 1914 р. в Перемишлі, де угорські солдати порубали 46 галичан, запідозрених у москвофільстві. На Станіславщині військовий суддя засудив на смерть біля 100 селян і особисто брав участь у їх вішанні [13, с. 65].

Тим часом події на фронті для Австро – Угорщини розвивались катастрофічно. Армія відступала. До Відня переносились всі українські політичні організації. 3 вересня 1914 р. російські війська зайняли Львів.

Покровителя москвофілів графа О. Бобринського було призначено генерал-губернатором Галичини. У своїй програмі він заявив, що “Буде заводити тут російську мову, закон та устрій”.

Всі українські установи, бібліотеки, видавництва, газети, школи було закрито. Для вчителів у Львові, Києві відкривалися курси російської мови, друкувалися російські підручники. Почалися масові репресії, арешти і виселення до Росії українських діячів. Через київські тюрми перевезено до Сибіру понад 12 тисяч чоловік, серед них багато греко-католицьких священиків. 19 вересня 1914 р. було заарештовано митрополита Андрея

Шептицького і вивезено до монастирської тюрми у Суздалі, де він перебував до 1917 р. Було вивезено ректора Львівської семінарії о. Й. Боцяна та інших представників греко-католицького духовенства [15, с. 445].

Новою трагедією для українців Галичини, Буковини, Волині обернувся відступ російської армії восени 1915 р. Масово вивозились мистецькі і культурні цінності, грабувались українські бібліотеки, музеї, галереї. Однак, незважаючи на ці репресії, окупація лише зміцнила українську національну свідомість. Багато людей об'єдналися навколо національних ідеалів і перед обличчям переслідувань стали більш свідомими своєї окремішності та боротьби за незалежність. О. Субтельний пише: “Репресії царського режиму сприяли усвідомленню українцями своєї ідентичності через опір іноземним державам і сприяли згуртуванню національних сил” [5, с. 345].

Легіон Українських Січових Стрільців. ГУР, яка з кінця серпня 1914 р. перебувала у Відні, намагалась виступити в обороні інтересів українців, здійснювати опіку над українськими емігрантами, одночасно докладала зусиль до творення українського легіону. Австрійський уряд у час війни, як і в попередній період, вів подвійну політику в українському питанні. Офіційний Відень запевняв українських політиків у прихильності до них, намірі поділити Галичину на східну і західну, надати українцям національну-територіальну автономію в межах Австрії. Проте всіляко зволікав з вирішенням цих проблем, довго не відважувався дати дозвіл на формування підрозділів Українських Січових Стрільців (УСС). Лише в кінці серпня 1914 р. такий дозвіл було одержано. На чолі стрілецтва було поставлену Українську Бойову Управу, яка підлягала Головній Українській Раді.

Галицька молодь гаряче відгукнулася на заклик творити національні збройні сили. За короткий час до легіону приєдналося майже 30 тис. чоловік. Стурбована напливом добровольців, польсько-австрійська адміністрація обмежила набір до легіону 2500 вояками. Спочатку командантом УСС був призначений Т. Рожанковський, згодом М. Галущинський. З березня 1915 р. легіон поділено на 2 самостійні курені.

ГУР, творячи український легіон, ставила на перший план його національно-пропагандистське значення. Проте австрійське військове командування використало УСС на фронті. Уже 10 вересня 1914 р. окремі сотні УСС брали участь у боях. У повідомленні австрійського генштабу від 9 жовтня 1914 р. вказувалось, що УСС відзначились при контрнаступі у Карпатах. Особливо важкі бої вели стрільці на горі Ключі біля Сколе, потім за Дрогобич і Стрий [12, с. 127-128].

Уперті бої з 29 квітня по 2 травня 1915 р. розгорнулися на горі Маківці. В цей день стрільці відбили три атаки і згодом самі перейшли у наступ [8, с. 45]. Австрійське командування неодноразово відзначало героїчні дії січових стрільців на фронті. Слава “залізної бригади”, здатних творити дива на найважчих ділянках фронту, дорого коштувала УСС. Виконуючи найнебезпечніші бойові завдання, рятуючи не раз ситуацію, яка в розумінні австрійських військових була безнадійною, УСС поливала своєю кров'ю шлях від Карпат до Києва. Лише в боях за гору Лисоню під Бережанами, полк УСС втратив більше тисячі убитих і поранених рядових і старшин.

Загалом УСС під час Першої світової війни стали найяскравішим символом національного руху. Легіон став не лише важливим інструментом боротьби на фронті, але й носієм ідеї української націоналізації. УСС сформувались переважно з українських студентів, інтелігенції та селян, які об'єднались під гаслом боротьби за національні права. Їх роль вийшла за рамки військових операцій і стала символом української мужності, патріотизму та національної єдності. Військові операції на фронті, такі як битва за гору Маківка (1915 р.), стали знаковими не лише за своїм військовим значенням, але й за моральним та ідеологічним впливом на український народ. УСС стали справжнім символом відродження української національної ідентичності та спільної боротьби за національні права.

Загальна Українська Рада. Успіх німецько-австрійських військ у війні з Росією в 1915 р. створював для українського політичного табору нову ситуацію. Після тривалих нарад, Головну Українську Раду 5 травня 1915 р.

було реорганізовано в Загальну Українську Раду (ЗУР) – координаційний орган, до якого увійшли 21 представник від Галичини, 7 – від Буковини і 3 – від Союзу Визволення України. Головою президії ЗУР обрано Костя Левицького, заступниками – Миколу Василька (з Буковини), Лева Бачинського, Євгена Петрушевича, Миколу Ганкевича та Олександра Скоропис-Йолтуховського (від СВУ). ЗУР стала репрезентантом усього українського народу. 12 травня 1915 р. вона оголосила програмову декларацію до всіх народів світу, в якій зазначила, що її метою, як і колишньої ГУР, є створення самостійної держави та автономії для українського народу в Австро-Угорщині [29, с. 222]. В ході переговорів з австрійським урядом Загальна Українська Рада вимагала енергійних заходів у справі економічної відбудови Галичини, поділу її на східну і західну, заснування українського університету у Львові.

Культурно-просвітницька діяльність та роль інтелігенції в Галичині під час Першої світової війни. Період Першої світової війни був одним з найскладніших етапів в історії українського народу. Галичина, важливий осередок української культури, опинилася в епіцентрі глобального конфлікту між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською. Ці події призвели до великих руйнувань, репресій та гуманітарної кризи. Однак такі складні обставини не завадили українській інтелігенції відстоювати свою національну ідентичність та розвивати українську культуру. Її роль була вирішальною у забезпеченні безперервності культурного життя, поширенні ідеї незалежності та вихованні патріотизму серед населення. Галицька культурно-освітня діяльність охоплювала різні аспекти, важливі для підтримки національної свідомості. Важливу роль відігравала освітня діяльність. Навіть під час війни, діячі “Просвіти” (1868 – 1939) продовжували відкривати школи, читальні, бібліотеки. Ці заклади стали осередками освіти та культури, де відбувалися лекції, дискусії та навчання. Читальні “Просвіти” забезпечували доступ до книжок і підручників, допомагали у боротьбі з неписьменністю, особливо у

віддалених сільських районах. У школах навчання велося українською мовою, що мало вирішальне значення для захисту етнічної ідентичності.

Важливим інструментом у боротьбі за культурний і національний простір стало книговидання. Українська інтелігенція активно видавала газети, журнали, книги та брошури. Такі видання, як “Діло” поширювали інформацію про політичну ситуацію, закликали до єдності та пропагували ідею української незалежності. Окрім друкованих видань, важливу роль у патріотичному вихованні та мобілізації громадян відігравали плакати та листівки.

Особлива увага під час війни приділялася театру. Театр став засобом поширення національних ідей, а вистави на історичну та патріотичну тематику сприяли піднесенню духу українського народу. Театральні вистави організовувалися як у містах, так і в селах, часто з ініціативи місцевих колективів. Ці заходи не лише розважали населення, але й сприяли формуванню національної свідомості.

Не менш важливу роль у культурно-просвітницькій діяльності відігравали музика та народна творчість. Українська інтелігенція збирала, записувала та поширювала народні пісні. Ці пісні виконувалися на концертах, організованих навіть у складних воєнних умовах. Хори та оркестри, в тому числі і ті, що діяли в Легіоні Українських Січових Стрільців, стали важливими культурними осередками для підняття бойового духу військових та цивільного населення. Легіон УСС не лише брав участь у військових операціях, але й проводив активну культурно-просвітницьку діяльність. Члени легіону видавали газету, організовували лекції та концерти, заснували бібліотеку. УСС стали прикладом того, як можна підтримувати культурне життя і поширювати ідеї навіть у тяжкий воєнний час.

Культурно-просвітницька діяльність у Галичині була спрямована на збереження української мови, культури і традицій. Інтелігенція докладала великих зусиль для забезпечення освітньої, видавничої та мистецької діяльності, незважаючи на всі труднощі війни. Її внесок у підтримання національної свідомості став фундаментом для подальшого відродження

України та створення Західноукраїнської Народної Республіки у 1918 році [2, с. 310-311].

Перша світова війна стала випробуванням для Галичини, але водночас стала важливим періодом для формування української національної самосвідомості. Політична мобілізація, створення українських військових формувань, боротьба з репресіями та активна культурно-просвітницька діяльність дозволили зміцнити національний дух серед українців. Війна та її наслідки стали каталізатором для розвитку національних ідеалів, що в подальшому вплило на боротьбу за незалежність у 1917-1921 роках.

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО – КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

2.1 Провідна роль митрополита Андрея Шептицького

Перша половина ХХ століття стала для галичан часом важких викликів та випробувань. Умови чужоземного панування, національні утиски та політична нестабільність загрожували як культурній самобутності народу, так і його духовному життю. За цих обставин, ключову роль у національному відродженні відіграла Українська греко-католицька церква, а її очільник – митрополит Андрей Шептицький – став не тільки духовним наставником, а й ідейним натхненником суспільного розвитку. Його діяльність охоплювала різні сфери – від освіти та науки до соціальної політики та міжнародної дипломатії, роблячи його одним із найвпливовіших діячів українського національного руху.

Андрей Шептицький (1865 – 1944) був визначним українським релігійним діячем, меценатом, реформатором та громадським лідером, чия праця значно вплинула на розвиток Української греко-католицької церкви та українського соціуму в цілому. *(Додаток А).*

Народившись у знатній родині, Шептицький здобув ґрунтовну освіту, вивчаючи філософію та теологію в Кракові, а також право у Мюнхені. У 1888 році він вступив до монастиря отців Василіян у Добромилі, прийнявши чернече ім'я Андрей. Після завершення навчання отримав наукові ступені доктора теології та філософії. У 1899 році був призначений єпископом Станіславівським, а вже у 1900 році — митрополитом Галицьким [2].

Митрополит Андрей Шептицький очолював УГКЦ з 1901 до 1944 року. Він був не тільки лідером своєї релігійної інституції, а й за короткий час став

для української громади Галичини найшанованішим громадянином. Його думки часто ставали важливим указівником на складних і драматичних роздоріжжях історії, а погляди, особливо безкомпромісна позиція стосовно першочерговості християнських моральних цінностей, не завжди подобалися політичному проводу та державним керманичам. Однак, для багатьох грекокатоликів, а згодом і не тільки, його позиція стала визначальною та допомагала зробити у складних історичних контекстах першої половини ХХ століття [9, с 85].

Після митрополита Юліана Куїловського, Папа Лев XIII призначив Станіславського єпископа Андрея Шептицького митрополитом Галицьким та архієпископом Львівським. Інtronізація відбулася 17 січня 1901 р. у соборі Святого Юра. Варто підкреслити, що галицька інтелігенція з недовірою сприйняла це призначення, адже графи Шептицькі були покатоличеним родом. У своїй першій промові на посаді митрополита Шептицький підкреслив: “Різні люди по-різному можуть міркувати і казати про мене. Але я хочу, щоб всі це знали й розуміли, що, коли я обіймаю посаду митрополита руського, то я ним хочу бути і ним буду”.

Шептицький був активно залучений у політичне життя Галичини. Він був членом Галицького сейму і Палата Панів у Відні. У 1901 році він виступив з протестом проти переслідувань українських студентів Львівського університету, а в 1902 році домагався від Галицького сейму заснування гімназії в Станіславі. В період з 1903 по 1913 рік Шептицький був заступником маршалка Галицького сейму, а 22 січня 1906 року очолив делегацію до цісаря з вимогами рівних прав для українців в Австро – Угорській імперії.

Митрополит Андрей був душею національного та культурного життя Галичини. Він опікувався школами, заснував науковий інститут для студій, що був з'єднаний з Богословською академією та "Академічний дім" у Львові, допомагав приватним школам. На церковні кошти Шептицький відправляв молодих священників на навчання до Рима, Відня; надавав стипендії світській

молоді для навчання за кордоном, допомагав дитячим садочкам та "Сиротинцям", заснував український шпиталь - "Народну лікарню" у Львові, підтримував видавництва і товариства. Також він піклувався про поліпшення рівня освіти священників. Реформував Львівську духовну семінарію, а в 1928 році заснував Львівську греко-католицьку богословську академію, яка стала осередком богословської думки та освіти. Цей заклад згодом перетворився на Український католицький університет [25].

Зважаючи на значущість економічної самостійності українців, митрополит жваво сприяв розбудові кооперативного руху. У 1910 році він долучився до заснування Земельного банку іпотечного у Львові, що надавав довготермінові позики селянам для купівлі землі. Також підтримував кооперативи "Маслосоюз" та "Народна торгівля", котрі сприяли економічному зростанню української громади.

Як великий знавець мистецтва, митрополит був меценатом художників, різьбярів. У 1913 р. він заснував у Львові Український Національний музей, в якому зібрані пам'ятки українського мистецтва. Він піклувався про постійне поповнення зібрань музею. Наприклад, у 1931 р. він передав музею 9880 різноманітних експонатів. Серед них - рукописи XV - XVIII ст., стародруки, архівні матеріали XVI - XVIII ст., ікони, твори живопису і графіки, римські та візантійські монети тощо. Цей музей став важливим осередком збереження української культурної спадщини [1].

Виступаючи за рівні виборчі права українців і поляків Австро-Угорської імперії, 26 січня 1914 р. на засіданні Галицького сейму митрополит Шептицький виголосив промову у справі сеймової реформи, закликав українців і поляків до згоди у вирішенні питання відкриття українського університету. В результаті засідання було прийнято рішення внести зміни до крайового статуту та реформувати виборчу систему. Поляки також погодились підтримати справу відкриття українського університету.

Початок Першої світової війни митрополит зустрів у Львові, не бажаючи емігрувати, коли російські війська зайняли Галичину. 6 вересня 1914 року в

храмі Успіння Пречистої Діви Марії, Шептицький проголосив проповідь, де закликав народ вірно триматися своєї віри. Руську православну церкву він називав “казенною”, підвладною світській царській владі. Маючи великий авторитет серед народу, митрополит відкрито викривав імперіалістичний характер війни, закликав не визнавати нової влади. За розпорядженням графа Шереметьєва, Шептицького було заарештовано і депортовано до Курська, а потім перевезено до Суздаля.

Лютнева революція в Росії дала свободу митрополитові. Він виїхав до Петрограда, де висвятив шість священнослужителів Російської католицької церкви. З Петрограда митрополит приїхав до Києва, де влітку 1917 р. як гість був на засіданні Центральної Ради. Питання державності України завжди було важливим для владики. Першою умовою розбудови української держави Шептицький вважав “національну єдність та злагоду духу. Це прагнення народу бути єдиним цілим – свідомо воля всіх одиниць з'єднатися в одну організацію...”. Мова, на його думку, була одним із ключових факторів єдності.

Повернувшись до Львова 10 вересня 1917 року, митрополит активно займався церковними справами. На проголошення Західноукраїнської Народної Республіки Шептицький відповів пастирським посланням, у якому закликав вірян жертвувати усім, навіть життям, для захисту та розбудови української держави.

Митрополит закликав священників до “єдності та тісного зв'язку з народом. Прагнутимемо, щоб... ніхто не чинив жодних перешкод у всебічному розвитку національного життя та культури українського народу, а, навпаки, служив йому та прихильно ставився до всіх його справ...”. 7-8 травня 1919 р. у Станіславі відбувся з'їзд релігійних діячів, який за дорученням митрополита скликав єпископ Григорій Хомишин. Учасники засідання з'їзду (у ньому взяли участь понад 200 священників) закликали духовенство та вірних самовіддано працювати й захищати незалежність ЗУНР.

Проте з весни 1919 р. Українська греко-католицька церква обережніше ставилась до державотворчої діяльності уряду Західноукраїнської Народної Республіки. Це було викликано законом ЗУНР від 14 квітня 1919 р. про земельну реформу, що передбачав націоналізацію церковних земель – основу матеріального існування церкви.

Паризька мирна конференція 25 червня 1919 р. закріпила право Польщі на зайняття Східної Галичини. Навесні 1921 р. митрополит Андрей виїхав за кордон, де зустрічався з президентом Франції Мільєраном, маршалом Фошем, палко обстоюючи право українців на власну державу. З цією метою він відвідує Рим і веде розмову з Папою. Проте за умовами Ризького договору 18 березня 1921р. Східна Галичина відходила до Польщі. А 15 березня 1923 р. Рада послів Антанти, нехтуючи інтересами українців, ухвалила рішення про передачу території Східної Галичини Польщі за умови надання їй територіальної автономії.

Андрей Шептицький не визнав умов Ризького договору, про що писала газета “Час” від 12 червня 1921 року: “Митрополит Шептицький не визнає Ризького договору та вважає Галичину територією, де Польща є не більше ніж окупантом. В цім випадку польському урядові вільно буде домагатися в Римі, щоб його місце у Львові зайняла людина, яка визнає наявний тепер державний порядок”.

Польський уряд вирішив усунути небажаного владику. 26 вересня 1923 р. за виступи в обороні самостійності України та антипольські настрої митрополита було заарештовано і депортовано до Познані. Українська громадськість відповіла на арешт Андрія Шептицького відкритим протестом. Рим також негативно поставився до цього акту польської влади. Тому уряд Сікорського змушений був відпустити владику.

У 20-30-ті роки ХХ ст. Шептицький підтримував процес національного відродження, публікувалися його протести проти польської пацифікації. Найбільше переслідувань зазнавали православні українці. Вони піддавались окатоличенню, а потім і полонізації. Позиції Української греко-католицької

церкви були дещо міцнішими. Права греко-католиків захищалися конкордатом між Ватиканом та польським урядом, укладеним у 1925 р. Проте ця угода не рятувала від переслідувань священнослужителів та віруючих.

Приводом для репресій могло бути спілкування українською, відмова від вжитку у полонізованій формі прізвищ своїх парафіян-українців. За використання етноніму “українець”, політоніму “Україна” митрополиту робили зауваження. Про це свідчить лист від 11 квітня 1933 р., надісланий, як зазначено на конверті, “рутенському митрополитові у Львові монсеньйору Андрію Шептицькому” Священною Конгрегацією Східних Церков у Римі.

Апостольська столиця пропонувала митрополиту уникати вживання в документах таких небажаних словосполучень, як “його український народ”, “більша частина цього народу”, “Україна”. Проте, як бачимо з більш пізніх документів і звернень Шептицького, до цієї рекомендації він не дуже прислухався.

Намагаючись спинити процес полонізації українського люду, наприкінці вересня 1930 року митрополит вилетів літаком до Варшави, де домагався аудієнції у Пілсудського, проте прийнятий не був. Дізнавшись про голод в Радянській Україні 1932 – 1933 рр., митрополит Андрій виголосив промову, в якій закликав віруючих надати допомогу. Було зібрано гроші та продукти, проте керівництво СРСР від них відмовилось.

В кінці 30-х років ХХ століття польський уряд розгорнув масове примусове обернення православних Галичини в католицтво. Особливого розмаху ця акція набула на Волині, де поляки намагалися запровадити новий церковний обряд – “нови обжондик” – якусь суміш українського і польського церковних обрядів. Але місцеве населення нову віру не визнало, і за постановою польського уряду почався процес конфіскації та руйнації православних храмів. Митрополит Андрій рішуче засудив таке варварство, поставив це питання в Римі, а коли не допомогло, звернувся в Лігу Націй. Польський уряд дуже обурився, але руйнацію церков припинив, знищивши близько 200 храмів.

Після приєднання Західної України до СРСР предметом особливого занепокоєння радянських керівників стала авторитетна в Західній Україні Українська греко-католицька церква, яка напередодні другої світової війни мала 3040 парафій, 4 млн. 983 тис. віруючих. Андрій Шептицький, який не присягав польській владі, залишився послідовним поборником прав віруючих і після входження Західної України до складу СРСР. Митрополит не боявся апелювати до найвищих урядових чиновників, коли їх дії зачіпали інтереси його конфесії.

Одним з адресатів митрополита був секретар ЦК КП(б) У М. С. Хрущов, за вказівкою котрого на деякий час було зменшено оподаткування церкви та духовенства парафій. Але епізодичні впливи поміркованого ставлення уряду СРСР до УГКЦ істотно не змінили ситуації. Було закрито духовну академію, семінарію та духовні школи, припинено діяльність усіх церковних видань та релігійних товариств. На початок червня 1941р. із Західної України було депортовано до Сибіру та Казахстану близько 1,5 мільйона мешканців, у тому числі священників. Церковні та монастирські землі підлягали конфіскації, було наказано ліквідувати всі монастирі.

Німецьку армію Шептицький сприйняв як визволительку, з нею пов'язував сподівання на відродження української державності. На проголошення у Львові Української держави 30 червня 1941 р. митрополит відповів вітальною телеграмою: “Переможну німецьку армію вітаємо як визволительку від ворога. Встановленій владі належнокоримося. Визнаємо головою крайового управління західних областей України пана Ярослава Стецька”. Однак дуже швидко владика зрозумів, що німецька окупація також супроводжується пограбуваннями населення, репресіями та депортацією до Німеччини.

Після ліквідації німцями Української держави, митрополит змінює свою думку про німців. У листі до Папи Пія XII, датованому 1942 р., він пише: “...німецька влада люта, майже диявольська і, можливо, в більшій мірі, ніж більшовицька”.

Антилюдській суті нацизму Шептицький протиставляв не тільки слово Боже, а й вчинки. Він відкрито протестував проти фізичного знищення євреїв, особисто врятував близько 600 чоловік, переховуючи їх спочатку в соборі Св. Юра, а коли це стало небезпечно – у віддалених монастирях. Коли у жовтні 1942 р. почали формуватись перші військові загони УПА, митрополит благословив цю справу і розпорядився надіслати до загонів священників-капеланів. Останні мали організовувати богослужіння для повстанців і виконувати іншу духовну опіку.

Влітку 1944 року в Західну Україну вступила Червона армія. Поки тривала війна, сталінська політика щодо Української греко-католицької церкви була досить стриманою. Церкви розцінювали як державну власність, але надавали їх в оренду священнослужителям за невисоку плату. Священиків та дяків, а також студентів теології звільняли від військової служби. Неабияка роль у досягненні компромісу між владою СРСР та УГКЦ належала Андрію Шептицькому.

Помер Андрій Шептицький 1 листопада 1944 року, похований у підземеллі собору Святого Юра. За спогадами очевидців, в день похорону біля міста були зосереджені війська, а саме місто нашпиговане енкаведистами. На похороні були присутні релігійні діячі різних віросповідань, представники радянської влади [3].

Велич митрополита Андрея полягала не тільки у сфері релігії, а й у його далекоглядному баченні майбутнього українського суспільства. Він не просто керував церквою, а й створював інституції, які сприяли прогресу української освіти, культури, господарства та громадянського суспільства. Його праця торкалася різних сфер, і завдяки йому українці мали нагоду формувати свою національну ідентичність у важких історичних обставинах. Його вклад у розвиток кооперативів, підтримку вітчизняної економіки, захист прав людей та міжконфесійний діалог робить його однією з ключових постатей в історії України ХХ століття.

Сьогодні ім'я митрополита Андрея Шептицького уособлює моральне лідерство, самовідданість та любов до ближнього. Він став зразком того, як релігійний діяч може бути не тільки духовним наставником, але й активним творцем суспільства. Його життя та діяльність залишаються актуальними, адже вони нагадують про те, що справжнє служіння народові вимагає мудрості, терпіння та наполегливої праці. Його постать й далі надихає нові покоління українців, які прагнуть побудови демократичної, незалежної та морально сильної держави.

2.2 Церковні видання та їх роль у формуванні національної свідомості

У 1920-1930-х роках УГКЦ відіграла ключову роль у національнокультурному відродженні Галичини, активно сприяючи формуванню національної свідомості серед українського населення. Одним із найважливіших інструментів цього процесу була розгалужена видавнича діяльність церкви, яка охоплювала різноманітні аспекти суспільного життя, від релігійних питань до культурно-освітніх ініціатив.

Війна та повстання, враховуючи всі дії урядів країн для врегулювання відносин, укладання угод про кордони нових держав та різноманітні гуманітарні аспекти, впливали на життя релігійних громад, незалежно від їхньої конфесійної приналежності, а також на особливості функціонування та змістове наповнення релігійної преси. Одна з таких ключових подій європейського повстання – це Рішення Ради амбасадорів держав, що входили до Антанти, стосовно східних кордонів Польщі, ухвалене 15 березня 1923 р. Цього дня у Парижі представники Великої Британії, Італії, Японії та Франції визнали суверенітет Польської Республіки. Це означало узаконення влади польського уряду на території Східної Галичини, що йому підпорядковувалася на той час. Варто зазначити, що цей договір передбачав гарантії для представників усіх етноконфесійних спільнот, котрі проживали на

східногалицьких землях. Однак українці-галичани негативно поставилися до паризьких рішень та зустріли їх численними протестними демонстраціями.

У цій непростій ситуації Ватикан здійснював кроки, аби не спричинити серед католиків кризового протистояння. Зокрема, в 1925 р. було укладено угоду (Конкордат) між урядом Польської Республіки та Апостольським Престолом, засобом якої було здійснено врегулювання та затверджене правове становище Церков Римо-католицького та Греко-католицького Обрядів. Офіційно Конкордат набув чинності 3 серпня 1925 р. Однак для проводу грекокатолицької Церкви все одно гостро стояла проблема збереження своєї національно-конфесійної позиції в непростих суспільно-політичних умовах, які розгортались у тогочасній Галичині та в усьому повоєнному світі.

Однак саме на період 1919–1939 рр. припадає найбільша кількість релігійних часописів для мирян, що видавали представники греко-католицької Церкви – і духовенство, і світські особи. На той час продовжував виходити журнал “Місіонар”, значна кількість видань була пов’язана з проведенням Католицької акції, осередки якої почали виникати у містах Галичини в 1920–1930 рр. та заснування яких було ініційовано на найвищому церковному рівні завдяки єпископам та митрополиту А. Шептицькому. Серед них – “Зарваниця”, “Євхаристійне Лицарство Дітей”, “Ідім Слідами св. Священномученика Йосафата”, “Католицька Акція”, “Лицарство Пресвятої Богородиці”, “Мета”, “Нова Зоря”, “Правда”, “Пресвята Богородице Спаси Нас”, “Промінчик Сонця Любови”, “Свято Християнської України”, “Христос Наша Сила!”, “Ясна Путь”.

Головний осередок Марійських товариств у Львові видавав декілька часописів, зокрема – часопис для молоді «Наш Приятель», а також друкований орган «Вістник Марійських Товариств». Засновувалися також нові дієцезальні та парафіяльні органи, як-от тижневик «Бескид» (пізніше змінив назву на «Український Бескид»), «Львівські Парохіяльні Вісті».

З ініціативи Єпископа Станиславівського Блаженного Григорія

Хомишина у 1925 р. було створено Українську християнську організацію (котру згодом перейменували на Українську католицьку організацію), через яку він хотів об'єднати на християнському підґрунті галичан-українців католицького віросповідання, безвідносно до партійної чи політичної приналежності. Однак він сам не бажав надавати публічності факту покровительства цієї організації, яке проявлялося не тільки у формуванні ідейної лінії, а й у матеріальній фінансовій підтримці. Вже від перших місяців свого заснування Українська християнська організація активно засновувала свої осередки по містах Галичини, налагоджувала співпрацю з іншими християнськими організаціями, взаємодіяла з політичними силами, лояльними до Католицької церкви.

7 січня 1926 р. з ініціативи підтримки бл. Г. Хомишина було засновано друкований орган Української християнської організації – часопис “Нова Зоря”, що став найдовшим видавничим проектом католицького спрямування (був ліквідований з приходом радянської влади). Фонд “Нової Зорі” складався з особистих членських внесків учасників Української християнської організації та пожертв священників. Єпископ Станіславський також підтримував фінансово і саму Українську Християнську Організацію, відомо, що одноразова допомога “Новій Зорі” становила 1000 доларів. Окрім о. Хомишина фінансуванням часопису займався також перемишльський єпископ Й. Коциловський, який надав Українській християнській організації та редакції “Нової Зорі” 400 злотих [4, с. 137]. *(Додаток В)*.

Періодичність видання за час існування газети змінювалась декілька разів. Зокрема, часопис протягом 1923–1927 років виходив як тижневик, починаючи з 1928 року і до припинення видання “Нова Зоря” видавалася двічі на тиждень. Співзасновником та відповідальним за випуски “Нової Зорі” був о. Т. Галуцинський, який на той час був ректором Львівської духовної семінарії, а також долучився до заснування та редагування релігійних часописів “Правда” та “Добрий Пастир”. Проте у вихідних даних відповідальним

редактором був Р. Гайдук (1926–1932, ч. 1–26), а від 1932 до 1938 рр. – П. Хитра. До складу редколегії у 1938–1939 рр. входили: О. Назарук, С. Годований, І. Федішин. До слова, Л. Сніцарчук зазначає, що впродовж 1926–1928 років редактором газети “Нова Зоря” був А. Лотоцький, хоча його прізвище не було зазначено у вихідних даних видання [20, с. 236].

Тематика часопису цілковито підпорядковувалась її релігійному християнському католицькому спрямуванню. Вміщувалися статті, присвячені історії християнської релігії, формуванню її догматичних та моральноетичного віровчення, теоретичним аспектам взаємозв’язку та співвідношення політики і релігії. На ці теми писали здебільшого духовні особи, а саме: о. Г. Хомишин, о. Т. Галущинський, о. М. Каровець, о. І. Луба та інші. На сторінках газети регулярно вміщувалися тексти енциклік, Апостольських пасторських послань. Подавалася хроніка з життя Церкви Галичини, висвітлювалися пов’язані з нею події в суспільній, культурній, освітньо-науковій сфері.

З січня 1928 р. редактором “Нової Зорі” призначено О. Назарука, котрий цього року повернувся з Американського континенту, куди був змушений емігрувати після свого перебування в апараті Західноукраїнської Народної Республіки як уповноважений у справах преси. В час свого становлення як громадсько-політичного діяча та публіциста О. Назарук не був так близький з релігійними організаціями, як це сталося після його повернення до Галичини. За декілька років до цього, перебуваючи у Сполучених Штатах, він редагував часописи “Січ” (Чикаго) та “Америка” (Філадельфія). Працюючи в США, він уже тоді активно дописував до “Нової Зорі”. Після того, як стало відомо, що О. Назарук має намір повертатися до Галичини, о. Хомишин у своєму листі запропонував йому очолити часопис “Правда”, але лист до О. Назарука не дійшов.

Однак це не стало на заваді тому, щоб після повернення він очолив редакцію “Нової Зорі”, яку редагував аж до припинення її виходу у 1939 р. За роки, коли редакцію очолював О. Назарук, газета стала взірцем якісного пресодруку, зразком продуманості добору матеріалу та скрупульозності

редакційно-видавничого процесу. Сам редактор отримав широкі повноваження у справі видавничого процесу та управління колективом видання, а також і інструмент для поширення своїх суспільно-політичних та літературноестетичних ідей. Ряд публікацій О. Назарука в газеті згодом вийшли окремими виданнями.

О. Назарук намагався розширити релігійні рамки “Нової Зорі” та репрезентував її як народну газету, тематичний спектр якої охоплював усе життя суспільства. Прагнучи зацікавити широке коло читачів, на сторінках газети редактор вмщував власні матеріали міжнародного політичного та економічного життя, подорожні нариси задля того, щоб краще вдовольнити потреби аудиторії, проводились анкетування.

Культурно – мистецький блок у газеті був представлений у рубриках “Література, наука, мистецтво”, де публікувалися великі матеріали про мистецтво та науку, рецензії, спогади, біографічні нариси, літературні розвідки. Авторами були С. Годований, Т. Коструба, Ю. Кміт, І. Кривецький, О. Мох, І. Огієнко, М. Ріпецький, С. Томашівський, К. Чехович та інші. На сторінках видання також можна було зустріти тексти художніх творів Я. Вільшенка, В. Лімченка, А. Лотоцького, О. Назарука та інших.

Сторінки «Нової Зорі» багато разів були місцем для жвавих дискусій, які час від часу виходили за межі культурних і естетичних норм, зокрема йдеться про дискусію щодо ролі І. Франка з органом Українського Католицького Союзу “Мета”.

Газета “Нова Зоря” – це чи не найвдаліший та найтриваліший пресовий проєкт релігійного спрямування для мирян. Хоча фактично, згідно з даними адміністрації газети, її читачами були: 75 % – духовенство, 25 % – люди світські [20, с. 237]. Однак це ніяк не впливало на видавничу політику видання та тим більше не слугувало чинником підбору матеріалів. Видавці “Нової Зорі” упродовж усього її існування дотримувалися своїх концептуальних рамок та не адаптовували часопис під інтереси суто стану духовенства. При формуванні змісту видання редакція намагалась зважати на інтереси читача,

зацікавленого релігійною літературою, до якої б суспільної верстви він не належав би.

Редакція звітувала про географію поширення своєї газети – її знали в Австрії, Великій Британії, Франції, Швейцарії, Угорщині, Румунії, Чехословаччині, у китайській провінції Манчжурії, Індії, Канаді, Сполучених Штатах Америки, хоча тираж “Нової Зорі” тримався в межах 1500–3000 примірників [20, с. 237]. За роки існування «Нової Зорі» (1926–1939) разом вийшло 1267 чисел, останнє з яких побачило світ у вересні 1939 р.

Крім “Нової Зорі” та парафіяльних читалень “Скала”, ще одною видавничою ініціативою та об’єктом турботи єпископа Г. Хомишина був часопис “Правда”, що видавався у Львові з червня 1927 р. Редакторами “Правди” були А. Лотоцький, П. Хитра, Р. Гайдук. Виданням та фінансовою підтримкою тижневика опікувалась Українська християнська організація (1927–1929, ч. 40), а з ч. 41 1929 р. і до часу його закриття – Інститут Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії.

Тижневик “Правда” почав існувати завдяки 1000 злотих, зібраних та надісланих зацікавленими у цьому видавничому проєкті читачами, про яких П. Хитра, який очолював редакцію у 1932–1938 рр., зазначав, що вони “майже всі світські. Передплачують також усі майже наші монастирі. Світські духовні передплачують звичайно для своїх парохіян, або одинично, або беруть кольпортажу коло церкви”.

На сторінках видання, яке дотримувалось християнського погляду, висвітлювалося досить широке коло тем: релігійне, культурне, політичне життя тогочасної Галичини та Станіславівської єпархії зокрема; редакція також часто звертала свою увагу на побутові, економічні та загальноосвітні проблеми галицького селянства. Значна частина матеріалів часопису – це статті загальноосвітнього характеру. Маючи чіткі ідейні, християнсько – католицькі позиції та світоглядні орієнтири, видавці протиставляли свою “Правду” періодиці, що не сприяла формуванню морально-етичних цінностей,

натомість поширювала антихристиянські ідеї, які підривали віру та суспільну мораль.

Окрім праці над змістовим наповненням “Правди”, щодо якого редакція намагалась охопити можливий на той час тематичний максимум, інформуючи свого читача не тільки про релігійну та суспільно-господарську тематику, на сторінках видання вміщувалися матеріали, присвячені суспільно-політичній подієвістиці Закарпаття, Буковини, підрадянської України, міжнародній тематиці, публікувалися численні популярні історичні та культурологічні розвідки тощо.

З метою, відповідно до пресових програм Української християнської організації, досягти велику аудиторію читачів та забезпечити їх якісними пресовими виданнями, редакція випускала впродовж 1931–1937 років додатком до “Правди” дитячу газету “Віночок Для Українських Католицьких Дітей”, якою намагалася зміцнити в галицьких сім'ях взаємозв'язок між батьками та дітьми. Змістову основу видання складали повчальні матеріали й оповідання на морально-етичні теми, статті про історію України та Церкви, а також такі, що були покликані збагатити рівень знань про навколишній світ, в якому зростала дитина.

У вересні 1922 р. у Львові під час з'їзду вчених-богословів Львівської, Перемишльської та Станіславівської дієцезій, яку ініціював реактор Львівської духовної семінарії о. Т. Галущинський, було прийнято колегіальне рішення заснувати богословське товариство, піднести рівень богословської освіти, налагодити видання богословського журналу. Головою Товариства призначено о. Т. Галущинського, генеральним секретарем став о. Й. Скрутень. У 1926 р. Богословське наукове товариство очолив о. Й. Сліпий, який скликав 16 грудня 1923 р. Перші установчі збори Товариства й уклав його статут.

Перший випуск (книга) друкованого видання Товариства з короткою назвою “Богословія” вийшов у 1923 р. під редакцією о. Й. Сліпого. На сторінках часопису друкувалися статті, присвячені широкому колу важливих питань теології та суміжних з нею дисциплін, висвітлювалися події з життя

Церкви, а також оглядали і осмислювали тогочасні тенденції у царині природничих, фундаментальних та гуманітарних наук.

Нестабільне фінансове становище неодноразово змушувало редакцію зменшувати обсяг журналу. У 1930-ті роки через економічну кризу в Польській Республіці зменшилася кількість передплатників, через що виникла загроза закриття “Богословія”. Проте від митрополита А. Шептицького, котрий і раніше неодноразово підтримував існування журналу, надійшла фінансова підтримка Товариству, що позитивно вплинуло на його видавничі можливості і випуск “Богословія” було продовжено [14, с. 112].

Вагомий вклад у розбудову релігійної преси в Галичині зробили отці Чину Святого Василя Великого, котрі, крім періодики, яку видавали власними силами (зокрема, часописи “Місіонар”, “Малий Місіонарчик”, “Наш приятель”, “Вісник Марійських Товариств”), почасти брали участь як співзасновники, автори та члени редакцій у фактично всіх видавничих проєктах релігійної періодики, що виходила протягом ХІХ – ХХ ст. на теренах Галичини й поза її межами.

Загалом, у міжвоєнний час діяли 50 газет та журналів для вірян. Це, зокрема, видання “Лицарство Пресвятої Богородиці”, “Віра і Наука”, “Воскресеніє”, “Ідім слідами св. Священномученика Йосафата”, “Мета”, “Нова Зоря”, “Правда”, “Українська Реформація”, “Христос Наша Сила” та інші. Продовжили вихід видання, призначені для служителів Церкви, а також церковні офіціози, що були засновані ще за часів Австро-Угорщини, а саме: “Вістник Станіславівської Епархії”, “Львівсько-Архієпархіальні Відомости”, “Нива”, а також були започатковані видання “Сівач” та “На глибину”, видавці яких ставили собі за мету систематично надавати священникам тексти принагідних проповідей, інформувати стосовно нових антирелігійних ідеологічних віянь, які набували популярності серед різних верств населення тогочасної Галичини.

В період Польської Республіки активізувалась видавнича справа дяківських організацій, зароджена наприкінці минулого століття. Зокрема,

друкувалися часописи “Голос Дяків”, “Дяківський Шлях”, “Дяківський Прапор” та інші, за допомогою яких видавці намагались покращити культурний рівень, матеріальне становище і рівень освіти галицьких дяків, відродити церковну співочу традицію.

Помітну роль у галицькій релігійній пресі відігравали отці Василянського Чину, котрі прямо дотичні були або ж брали участь у низці видавничих проєктів як співзасновники, члени редакційних колегій, активні автори, зокрема підтримували успішне видання “Місіонар”, заснували додаток для дітей “Малий Місіонарчик”.

Щодо видань для мирян, важливу роль у їхньому заснуванні почали відігравати релігійні організації або церковні товариства, де були священники і світські особи. Зокрема, львівський осередок Марійських товариств заснував видання “Наш Приятель”, також видавав власний друкований орган “Вісник Марійських Товариств”. Органом Української християнської організації (згодом – Українська католицька організація), засновником якої був станіславівський єпископ о. Г. Хомишин, була газета “Нова Зоря”, котра стала найтривалішим пресовим виданням католицького спрямування. Під егідою УХО та о. Хомишина виходив часопис “Правда”. У Львові з ініціативи митрополита А. Шептицького були засновані Український католицький союз і його періодичний орган “Мета”. Генеральний Інститут Католицької Акції Греко-католицької галицької церковної Провінції видавав журнал “Католицька Акція”.

Попри зростаючу напругу у відносинах між українцями та поляками, економічну нестабільність краю, орієнтально-окцидентальні контрверсії поміж ієрархами Греко-католицької церкви, у цей час набувають розвитку теологічні студії. Разом зі створенням Українського богословського товариства в 1923 р. започатковувалися видання “Богословія”, “Добрий Пастир”, отцівасиліяни задля оприлюднення власних наукових напрацювань заснували “Записки Чина св. Василя Великого”. Необхідність наукових богословських часописів була продиктована недоступністю для духівників та

семінаристів спеціальної теологічної літератури, що видавалася за межами Галичини, та прагненням зробити свій внесок у розвиток християнської богословської науки

[22].

2.3 Роль Української греко – католицької церкви в розвитку української культури

Українська культура Східної Галичини в міжвоєнний період перебувала під постійною опікою ГКЦ. Діяльність церковного керівництва у цій сфері, а особливо митрополита А. Шептицького, високо оцінювалась українською громадськістю регіону. Упродовж 20 – 30-х рр. неодноразово на шпальтах галицьких газет з'являлися публікації, які підкреслювали важливу роль ГКЦ у процесі розвитку українського живопису, архітектури, музики, музейної справи. На сторінках деяких з них висвітлювався взаємозв'язок прибуття митрополита А. Шептицького з початком нової ери української культури Східної Галичини. “Вже на самому початку своєї появи серед галицького духовенства й громадянства виявив він глибокий інтерес до українського мистецтва”, – відзначав відомий громадський та науковий діяч І. Свенціцький у своїй публікації “Любитель і опікун мистецтва на владарчому престолі” [18, с. 48].

Одним із провідних напрямів суспільної праці ГКЦ стала пам'яткоохоронна діяльність. У вирі військових подій значна частина унікальних зразків мистецької старовини, а серед них рідкісні ікони, церковні книги, опинилися за межами Східної Галичини. Українські газети в 1921 р., посилаючись на інформацію своїх польських колег, часто обговорювали діяльність польської репараційної комісії у Відні, яка займалася проблемою повернення культурних цінностей її законним власникам. Керівництво Греко – католицької церкви не лише було зацікавлене у діяльності цієї комісії, а й намагалось з нею співпрацювати. Завдяки такій взаємодії до регіону вдалось

повернути багато “дзвонів галицьких церков та костелів, славного своєю мистецькою вартістю Богородчанський іконостас” та інші відомі пам’ятки.

Українська музейна справа у 20–30-х роках була на етапі зародження. Більшість українських культурних цінностей зберігалася у тодішніх польських музеях. Польська влада не заохочувала організацію окремих українських виставок у приміщеннях польських музеїв. І хоча значна частина таких експонатів мала спільну українсько-польську історію, про це музейні працівники намагалися не згадувати під час екскурсій та виступів.

Незважаючи на упереджене ставлення влади до українських музейних закладів, на території Східної Галичини все ж діяло декілька таких осередків. Провідне місце серед них займав Національний музей у Львові, організований з ініціативи та за фінансової підтримки глави ГКЦ ще в 1905 р. Головним завданням закладу було збирати, упорядковувати та зберігати об’єкти матеріальної та культурної спадщини українців. Але А. Шептицький бачив призначення цього музею значно глибше. Згідно з його словами, Національний музей повинен був стати джерелом знань насамперед для українських митців, адже “кожен мистецький твір мусить бути вираженням душі, а душа кожна виражається легше, повніше та правильніше, коли пам’ятає ті віхи, серед яких виросла і до яких належить” [31, с. 3-7].

За активної підтримки Греко - католицької церкви у 1930-х рр. ХХ ст. фонди музею вже нараховували більше 80 тис. експонатів. Постійне зростання кількості нових надходжень вимагало розширення площі закладу. Будівництво очолив сам митрополит А. Шептицький. Його результатом, як зазначала газета “Діло”, став новий будинок на вул. Мохнацького, 42 у Львові, завдяки якому площа музею розширилася на три величезні зали по 160 м² кожна. Будівництво нових та модернізація старих приміщень коштувала засновнику 134 181,30 зл.

Окрім фінансової допомоги установі та сприяння поповненню фондів, керівництво ГКЦ очолило просвітницький рух, що мав на меті популяризувати роботу Національного музею серед українців регіону. Задля “всебічного

укріплення діяльності всенародної наукової установи” з ініціативи єпископа І. Бучка у 1932 р. було організовано “Союз прихильників Національного музею у Львові”. Про зацікавлення керівництва ГКЦ у широкій участі грекокатолицьких священників у роботі цього союзу свідчить звернення митрополичого ординаріату до духовенства, вміщене у “Львівських архієпархіальних відомостях”, із закликом бути активними членами організації та долучати до неї своїх парафіян [21, с. 34].

Важливим осередком музейної справи на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період постав Музей церковного мистецтва, що функціонував при Богословській академії у Львові. Його незмінний покровитель та автор задуми створення о. Й. Сліпий особисто відвідував села, збирав старі ікони, давнє церковне начиння та книги, а також заохочував студентів Академії до цієї діяльності. У 1931 р. новостворений заклад очолив знаний український мистецтвознавець М. Драган.

Внаслідок клопіткої праці українських вчених та звичайних ентузіастів, серед яких було чимало священників, вдалося зібрати надзвичайно цінну етнографічну збірку, що знайшла своє місце в музеї Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. В установі, яка існувала з 1895 року, працювали відділи доісторичної та протоісторичної археології, етнографічний відділ, лабораторія консервації знайдених матеріалів. Важливим джерелом нових надходжень стали щорічні археологічні розкопки та етнологічні експедиції, значна частина яких фінансувалася митрополією ГКЦ. На початку 1941 року у фондах музею налічувалося 22 тисячі експонатів та понад 10 тисяч примірників книг [17, с. 225].

Важливою проблемою культурного та релігійного життя першої пол. 20х рр. керівництво УГКЦ вважало потребу відбудови низки греко-католицьких храмів, котрі зазнали руйнувань у роки Першої світової війни. Під час воєнних дій було пошкоджено близько 300 церковних споруд, серед яких багато архітектурних пам'яток старовини. Греко-католицька митрополія закликала

всіх відомих українських інженерів та архітекторів того часу долучитися до процесу відновлення таких релігійних об'єктів.

У міжвоєнний період на теренах Східної Галичини стартував новий етап українізації архітектури. Українські митці, як-от Р. Грицай, Є. Нагірний, О. Лушпинський, широко вдавалися до елементів народного дерев'яного будівництва, прагнучи перенести їх з “сільського дерева в міський камінь та залізобетон” [11, с. 158]. Найбільш вдалим спробами у цьому напрямі вважаються будинок монастиря василіанок, дяківська бурса, Академічний дім у Львові, а також будинок санаторію Червоного Хреста, спроектований О. Лушпинським.

Греко-католицька церква виказувала зацікавленість у формуванні національного обличчя українського мистецтва в регіоні. Митрополит А. Шептицький неодноразово на сторінках “Української культури” наполягав на пошуках самобутніх шляхів духовного та естетичного розвитку. А це, на думку очільника ГКЦ, було можливе винятково за умов використання фольклорних джерел та шанобливого ставлення до мистецтва як візантійського Сходу, так і католицького Заходу.

Всі ці настанови найяскравіше виявилися в українському малярстві. Після Першої світової війни до Східної Галичини емігрувала чимала частина українських митців з Наддніпрянщини, зокрема П. Ковжун, П. Холодний, В. Січинський, Л. Перфецький та інші. Вони принесли до мистецького життя регіону нові ідеї та форми, притаманні київській художній школі. Водночас національна політика польської влади сприяла ще більшій консервації українських традицій та стала могутнім поштовхом для галицьких митців до гіперакцентування національних мотивів у їхній творчості. Повернення до власних традицій та використання найновіших здобутків західноєвропейської культури були головними рисами українського малярства Східної Галичини у міжвоєнний період.

Справжнім культурним осередком регіону стала мистецька школа художника-постімпресіоніста О. Новаківського, котра містилася в стінах

Національного музею у Львові. Відомий український митець на запрошення Глави УГКЦ ще в 1913 р. переїхав на постійне мешкання до Львова з Кракова, де провів усі свої юнацькі роки. Перша виставка О. Новаківського у Львові в 1921 р. назавжди закріпила за ним любов та пошану української громади міста. Успіх художника, представника краківської школи, не заперечувала й польська галицька періодика. А митрополит А. Шептицький остаточно переконався у правильності свого вибору.

Відтоді сам митець і його школа опинилися в полі зору грекокатолицького ієрарха. Описуючи здобутки О. Новаківського на сторінках української газети “Діло”, учень митця Г. Смольський згадував, що глава УГКЦ особисто відвідав митця в 1925 році, розглядав малюнки його вихованців і “так захопився школою, що опісля ще кілька разів відвідував школу, а бачачи в ній життя й працю, постановив опікуватися нею” [19]. З часом дружні взаємини між митцем та А. Шептицьким лише зміцнювалися. Митрополит неодноразово допомагав О. Новаківському долати фінансові труднощі задля утримання майстерні, школи або організації виставки. У відповідь упродовж свого творчого життя художник присвятив А. Шептицькому 18 малярських творів та понад 200 портретних начерків.

У 1930 році з ініціативи першоієрарха УГКЦ виникло Товариство прихильників українського мистецтва, члени котрого взяли на себе зобов'язання усіляко підтримувати й сприяти розбудові мистецької школи О. Новаківського. І навіть після кончини митця у 1936 році Товариство продовжило свою діяльність, допомагаючи його учням. За сприяння активістів спілки відбулася посмертна виставка митця у Львові.

Окреслюючи основні чинники, що сприяли зростанню національної свідомості та рівню культури серед народу, невідомий священик на шпальтах “Мети” наголошував на ключовій ролі театру у цьому процесі. “Живе слово, наочна дія, оздоблення та декорації значно більше роблять, аніж мовчазна книжка. Навіть сільські аматорські вистави викликали помітний

культурноосвітній відгук по наших селах і містечках”, – підкреслював автор статті.

Часто сільські аматорські гуртки були єдиною можливістю самовиразитися для української молоді. Збільшення зацікавлення галицького населення театром сприймалося греко-католицьким духовенством здебільшого позитивно. Деякі українські парохі стали засновниками перших тимчасових сільських театральних колективів, організовуючи вистави релігійного характеру на Різдво або Великдень. У процесі розбудови українського національного життя в регіоні впродовж 20–30-х років кількість театральних груп лише збільшувалася. Вистави аматорських колективів неодноразово ставали окрасою українських громадських свят: відкриття читалень, парафіяльних бібліотек, кооперативів та інших. Виручені кошти артисти передавали на потреби українського шкільництва чи просвітницьку діяльність громадських організацій серед українського населення. Значна частина сільських аматорських груп виступала безкоштовно.

Український молодіжний театр “Заграва” був одним із найвідоміших театральних колективів Східної Галичини міжвоєнного часу. Його діяльність розповсюджувалася майже на всі землі, де жили українці, що були у складі II Речі Посполитої. Театр під керівництвом режисера В. Блавацького давав по дві вистави щодня та, перебуваючи у якомусь місті тривалий час, організовував “виїзні виступи” в українські села. Економічне становище змушувало колектив вести максимально мобільний спосіб життя: за місяць трупа встигала відвідати шість – вісім населених пунктів. За інформацією українського дослідника Р.Лаврентія, який на основі публікацій у щоденних газетах “Діло” та “Новий час” відновив повний театральний виробничий календар Українського молодіжного театру “Заграва”, протягом 1936р. трупа В.Блавацького побувала у 79 населених пунктах, показавши 199 виступів; у 1937р. – у 87 містечках, представивши 228 спектаклів.

Найбільшою популярністю користувались вистави патріотичного та релігійного змісту, серед них – “Тарас Шевченко” (1937), “Голгота” (1936),

“Камо грядеш”, (1936), “Словом о полку Ігоревім” (1937) та інші. Керівництво ГКЦ високо оцінювало творчість театрального колективу “Заграва” та неодноразово рекомендувало відвідати його вистави.

Ознайомлення українців з досягненнями національної культури найчастіше відбувалося у формі релігійних та народних свят. Різдво або Великдень, відкриття читалень чи кооперативів, проведення Шевченківських днів та роковини церковного керівництва супроводжувалися виступами українських художніх колективів, театральними виставами, мистецькими виставками та просвітницькими лекціями.

Проведення свят національного спрямування належало до компетенції Крайового ювілейного комітету (КЮК). В інструкції КЮК, надрукованій на сторінках “Українського вісника”, йшлося про створення Окружних ювілейних комітетів на базі філій “Просвіти”. До їх складу входили представники від усіх повітових українських товариств, а також делегати місцевого громадського уряду, вчителів та духівництва. Основним завданням новоствореної структури було влаштування святкування Шевченківських днів.

Отже, бачачи в українській культурі важливий елемент нації, грекокатолицьке духовенство докладало максимум зусиль задля її розвитку. Як впливова в державі та фінансово самостійна структура, ГКЦ неодноразово виступала єдиною підтримкою мистецьких осередків Східної Галичини у міжвоєнний час. Аналізуючи діяльність Греко-католицької церкви в культурній сфері життя регіону, галицька преса підкреслювала її вплив на всі провідні мистецькі напрями: архітектуру, театр, музику, живопис та інші. Завдяки підтримці греко-католицьких ієрархів культурні надбання українців у регіоні не лишились обмеженими тільки містечковими, про них стало відомо у цілому світі як про здобутки саме української культури [6].

РОЗДІЛ 3. ЗНАЧЕННЯ УГКЦ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

3.1 Вплив церкви на формування української національної ідеї

У міжвоєнний час Галичина залишалася одним із найважливіших центрів українського культурного, національного та релігійного життя. Після поразки Західноукраїнської Народної Республіки та приєднання Східної Галичини до складу Польської Республіки українське населення опинилося в умовах політичної, соціальної та культурної дискримінації. Польська влада провадила політику колонізації, спрямовану на асиміляцію українців, утиски їхніх прав, знищення національних інституцій. В умовах репресій, заборони діяльності українських політичних партій, закриття українських шкіл та установ, саме церква стала чи не єдиною дозволеною українською інституцією, що могла відкрито діяти та впливати на суспільство.

Українська греко - католицька церква (УГКЦ) впродовж міжвоєнного часу виконувала важливу роль не тільки духовного, а й національного лідера. Завдяки своїй сильній організації, розгалуженій мережі парафій, авторитету серед людей та відносній незалежності від польської влади, вона стала основним виразником української національної ідеї в Галичині. Вона була не

лише релігійною інституцією, а й центром культурного, освітнього та суспільного життя. Під її захистом зберігалася національна свідомість, мова, традиції, історична пам'ять.

Одним із найвидатніших діячів цього періоду був митрополит Андрей Шептицький. Його постать символізує вплив церкви на національне відродження українського народу. Шептицький, очоливши УГКЦ на початку ХХ століття, аж до 1944 року залишався духовним лідером українців у Галичині. Він був високоосвіченою, глибоковіруючою та водночас прогресивною особистістю. Його діяльність виходила далеко за межі церковного служіння: митрополит активно підтримував освіту, мистецтво, розвиток кооперативів, дбав про молодь, сприя встановленню національної еліти.

Він вважав, що церква повинна не лише виховувати духовно, а й бути провідником у суспільному житті. Шептицький неодноразово підкреслював значення української мови, культури, освіти для збереження ідентичності. Він виступав за єдність українського народу, за міжконфесійну толерантність, захищав права українців на самовизначення. За його підтримки функціонували духовні семінарії, друкарні, музеї, культурні товариства. Зокрема, митрополит сприяв відкриттю Національного музею у Львові, який став важливим осередком української культури та мистецтва [26].

УГКЦ не стояла осторонь і в повсякденних справах сільських громад. Священики часто були єдиними освіченими людьми в селі, тож на них лежали обов'язки не тільки духовного наставництва, а й організація освітніх подій, гуртків, читань, лекцій. Вони допомагали створювати товариства “Просвіта”, “Рідна школа”, “Сільський господар”, а також кооперативи та кредитні спілки, які укріплювали економічну самостійність селян. Через церкву йшла не лише релігійна проповідь, а й національно-виховна місія: виховання гідності, відповідальності, шанування власної історії, мови та традицій.

Особливо важливим було те, як церква підтримувала молодь. УГКЦ опікувалася студентськими й молодіжними організаціями, жваво долучала

молодих людей до релігійного та культурного життя. При церквах діяли хори, театральні гуртки, молодіжні братства, що сприяли вихованню патріотизму та національної свідомості. Через такі форми діяльності церква впливала на формування світогляду цілого покоління українців.

Не можна оминати також важливу роль друкованого слова у формуванні національної ідеї. Церква сприяла видавництвам, які друкували релігійну, освітню та національно-патріотичну літературу українською. Газети, журнали, молитовники, підручники, що видавалися при церковних структурах, доносили до людей не тільки релігійні істини, але й національні ідеї. Це було особливо важливо в умовах, коли українську мову було витіснено з державних шкіл та установ.

Попри серйозні утиски, УГКЦ змогла втримати свою автономію. Польська влада прагнула обмежити вплив церкви, але її авторитет серед народу був настільки великим, що відкритий конфлікт з нею був недоречним. Водночас на церкву часто чинили тиск, особливо коли вона відкрито підтримувала українські національні починання або захищала українців у суперечках з владою. Та навіть за таких обставин церква лишалася опорою для мільйонів українців.

У 1920–1930-х роках, коли національний рух було послаблено переслідуваннями, а чимало світських лідерів перебували в еміграції або в тюрмах, саме церква забезпечувала безперервність української ідеї. УГКЦ не тільки не дала зникнути українській культурі, а й зміцнила її, дала можливість новому поколінню зростати з відчуттям причетності до свого народу, його історії та традицій.

Підсумовуючи, можна сказати, що роль церкви, зокрема Української греко-католицької, у становленні української національної ідеї у міжвоєнній Галичині є вкрай важливою. Вона була не тільки духовною підтримкою, а й культурним, освітнім та громадським осередком, який згуртував людей, підтримував національні цінності та підготував підґрунтя для майбутніх етапів визвольних змагань. Її внесок у національно-культурне відродження

українців важко переоцінити, адже без неї збереження ідентичності в умовах чужої державності було б значно складніше, якщо не неможливе [26].

3.2 Духовно – моральне виховання як чинник національної єдності

У 1920–1930-х роках Галичина, перебуваючи під владою Польщі, стала осередком інтенсивних зусиль щодо збереження української національної ідентичності. Цей період позначений як активним культурно-просвітницьким, так і духовно-моральним рухом, завдяки якому українське суспільство змогло зберегти внутрішню єдність попри зовнішній політичний тиск. В умовах полонізації та обмеження українських прав, духовно-моральне виховання ставало не лише формою збереження традицій, а й чинником національного згуртування.

Одним із центральних факторів у цьому процесі була Українська грекокатолицька церква. Її роль у формуванні моральних настанов, вихованні юнацтва, збереженні мови та культури була ключовою. Церква виступала духовним авторитетом для переважної більшості українців Галичини. У своїх проповідях, катехизації, через мережу парафіяльних шкіл та просвітницьких осередків, священники формували у вірян відчуття гідності, відповідальності за народ, за майбутнє нації. У цьому процесі важливу роль відіграли такі постаті, як митрополит Андрей Шептицький, котрий закликав до збереження християнських чеснот, любові до ближнього та національної солідарності.

Шептицький розумів, що тільки через духовне відродження можливо здобути справжню єдність народу. Його послання, звернення до молоді, інтелігенції та селянства мали не тільки релігійний, але й національновиховний зміст. Він повсякчас підкреслював важливість морального виховання як підвалини суспільного ладу, закликав до праці, навчання, любові до рідної мови та традицій. Отже, духовне виховання ставало способом пробудження національної свідомості.

Значну роль у духовно-моральному вихованні мали й громадські організації, зокрема “Пласт”, “Просвіта”, “Сокіл”, молодіжні та жіночі товариства. У власній діяльності вони поєднували патріотичне, моральне та християнське виховання. Діти та молодь навчались не тільки історії України чи козацької звитяги, але й основ етики, гідності, взаємодопомоги. Учасники таких організацій плекали почуття відповідальності перед нацією, вчилися поважати своїх співвітчизників та боротися за спільні ідеали.

Шкільне навчання, незважаючи на натиск польської влади, також було одним з інструментів виховання в українському дусі. Педагоги, які працювали в українських школах або таємних гуртках, намагалися донести до дітей важливість духовних цінностей, віри, мови та національної пам'яті. Заняття нерідко включали молитви, читання релігійної та історичної літератури, обговорення моральних питань. В умовах утисків, коли українські школи закривали або зводили до мінімуму, багато викладачів продовжували працювати у підпіллі, показуючи приклад моральної відваги та вірності своїм переконанням.

Також важливим моментом духовно-морального виховання було формування національного характеру через літературу, мистецтво та публіцистику. Твори тогочасних українських письменників, поетів, публіцистів містили моральні настанови, звеличували християнські чесноти, самопожертву, відданість Батьківщині. Газети, журнали, книжки часто ставали єдиним джерелом правдивої інформації для населення, навчали критичному мисленню, закликали не піддаватися зневірі.

Не менш важливою була також роль сім'ї у процесі духовно-морального виховання. Саме в сімейному колі, у щоденній побожності, у збереженні традиційних свят, шануванні старших, закладався фундамент національного характеру. Батьки виховували дітей у повазі до праці, до землі, до звичаїв пращурів. Сімейні молитви, участь у церковних святах, передача усної народної творчості – усе це створювало глибокий фундамент морального здоров'я нації.

Отже, духовно-моральне виховання на Галичині у 1920–1930-х роках стало важливим чинником збереження національної єдності. Незважаючи на політичні утиски, асиміляторську політику, обмеження культурної та освітньої діяльності, українці змогли вберегти свою ідентичність саме завдяки потужному духовному стрижню. Українська греко-католицька церква, громадські організації, родина, школа та культура – всі ці інституції разом створили унікальне середовище, в якому виховувалася національна свідомість, формувалася характер, здатний протистояти зовнішньому тиску. Завдяки духовно-моральному вихованню українці Галичини зуміли не лише вистояти, але й закласти підвалини для подальшого національного відродження [24].

3.3 Роль УГКЦ у збереженні традиційної української культури в умовах польського тиску

У міжвоєнний час, коли Західна Україна перебувала під контролем Польщі, український люд зазнав великого політичного, культурного та релігійного гніту. Польська держава впроваджувала політику асиміляції, спрямовану на витіснення української мови, культури та самобутності. За таких обставин однією з небагатьох інституцій, що залишалася осередком українського життя та опором цій політиці, стала Українська греко-католицька церква. Її діяльність у збереженні споконвічної української культури виявилася неоціненною.

УГКЦ мала глибоке коріння в українському селі, де культура завжди єдналася з релігією, звичаями, обрядами та святами. Священники не тільки правили богослужіння, а й були зберігачами народної традиції. Вони підтримували святкування церковних свят з характерними українськими елементами, організували народні хори, театральні вистави, пісенні вечори, які ґрунтувалися на національному фольклорі. Таким чином церква не давала згасити пам'ять про національні традиції навіть у найвіддаленіших селах.

Однією з основних форм захисту культури стала українська мова, котру церква наполегливо зберігала у літургії, промовах, релігійній освіті. В час, коли польська влада забороняла або обмежувала вживання української мови в школах та адміністрації, УГКЦ продовжувала навчати юнацтво рідною мовою через недільні школи, катехизацію та християнське виховання. Це мало великий вплив на формування національної свідомості молодшого покоління.

Важливу роль відіграла УГКЦ у підтримці українського шкільництва та видання книг. При парафіях створювалися бібліотеки, читальні, котрі поширювали українські книги, журнали, народні казки, легенди, пісенники. Під опікою церкви видавалися молитовники, дитячі книги, освітні посібники, що знайомили людей з культурною спадщиною народу. Це сприяло збереженню мови, літератури, усної народної творчості та історичної пам'яті.

Особливу роль церква відіграла у формуванні морально-етичних підвалин традиційного українського суспільства. Проповідуючи християнські чесноти – доброту, щирість, працьовитість, повагу до батьків і старших – вона водночас підтримувала українські родинні цінності. Через релігійні обряди – хрещення, вінчання, похорон – передавалася не лише віра, а й система народних звичаїв, що були невід'ємною частиною культурної ідентичності.

Діяльність митрополита Андрея Шептицького стала втіленням місії церкви як захисника культури. Він активно підтримував мистецькі задуми, сприяв розвитку українського іконопису, музики, архітектури. Заснований ним Національний музей у Львові став сховищем тисяч пам'яток традиційної культури. Шептицький заохочував священиків підтримувати народних майстрів, митців, фольклористів, котрі фіксували й поширювали традиційну культуру серед населення.

УГКЦ також була рушієм у збереженні народної пісні та музики. При багатьох парафіях діяли церковні хори, що виконували не лише релігійні, а й народні твори. Це сприяло популяризації автентичної української музики, яка часто була витіснена з офіційних культурних заходів польською владою.

Завдяки цим ініціативам культурне життя українських сіл не занепало, а навпаки, набувало нових форм і виявів.

Окремо варто згадати виховну роль УГКЦ серед юнацтва. Через парафіяльні гуртки, братства, дитячі та молодіжні товариства церква залучала молодь до культурної та релігійної спадщини народу. Участь у театральних виставах, співочих гуртках, обрядових дійствах зміцнювала взаємозв'язок між поколіннями та допомагала формувати національну ідентичність в умовах загрози її втрати [27].

Попри тиск з боку польської влади, яка прагнула обмежити вплив церкви на українське населення, УГКЦ лишалася непохитною у своїй позиції. Її авторитет серед люду був настільки міцним, що вона могла виступати не лише духовним, а й культурним і громадським лідером. Церква не погоджувалася на компроміси, що загрожували національній ідентичності, і продовжувала змагатися за право українців бути собою.

УГКЦ відіграла унікальну роль у збереженні культури як вияв народної душі. Вона поєднала духовність із національною свідомістю, віру з традицією, мораль з культурною спадщиною. Саме через церкву українці Галичини змогли не лише вистояти під тиском асиміляції, але й зберегти себе як окремий народ із власною культурною основою.

Отже, діяльність УГКЦ у 1920–1930-х роках стала підтримкою для всієї української культури за умов утисків та кривди. Завдяки їй вбереглися мова, звичаї, обряди, пісні, мистецтво й історична пам'ять люду. Її роль у цьому процесі є безцінною, адже без сприяння церкви українська культура могла бути значно витіснена, а національна ідентичність – розмита. Саме церква змогла об'єднати духовну та культурну місію, заклавши підвалини для подальшого культурного відродження українського народу [29].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити ряд обґрунтованих висновків стосовно важливої ролі Української греко-католицької церкви (УГКЦ) у національно-культурному відродженні українського народу Галичини у 20–30х роках ХХ століття. У період після ліквідації Західноукраїнської Народної Республіки та входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої, українці зазнали систематичної асиміляційної політики з боку польської влади. Заборона українських шкіл, обмеження діяльності культурно-просвітницьких організацій, репресії проти активістів, — усе це створювало надзвичайно важкі умови для збереження національної ідентичності. У таких обставинах саме УГКЦ стала стрижнем духовного, культурного й суспільного життя українців.

Церква перетворилася на єдину легальну установу, котра не лише зберігала віру, а й активно формувала національну свідомість. Через мережу парафій, монастирів, місій, друкованих видань, молодіжних організацій, освітніх закладів УГКЦ охопила всі соціальні верстви та регіони Галичини. Головною ідеєю її діяльності було переконання втім, що духовна і культурна єдність є запорукою національного виживання.

Центральною постаттю цього періоду був митрополит Андрей Шептицький. Його особистість була символом християнської мудрості, моральної міцї й національного провідництва. Під його керівництвом церква не лише зберегла канонічну стабільність і духовний авторитет, але й активно чинила опір польській асиміляційній політиці. Шептицький підтримував українські освітні заклади, зокрема василіянські гімназії в Жовкві, Дрогобичі, Станіславові, допомагав сиротинцям і лікарням, опікувався кооперативним рухом, меценатував митців, засновував музеї, зокрема Національний музей у Львові, який став осередком збереження українського мистецтва.

УГКЦ була ключовим учасником освітнього процесу. Через діяльність чернечих чинів — насамперед Чину Святого Василя Великого, Чину Найсвятішого Ізбавителя (редемптористів) та Згромадження сестер служебниць — було відкрито численні школи, гімназії, ремісничі училища, народні школи при парафіях. Особливою була участь сестер-монахинь у справі виховання дівчат, догляду за сиротами, організації дитячих садків і недільних шкіл. У цих освітніх закладах поряд з релігійним навчанням викладалися історія України, українська мова, література, географія, що забезпечувало збереження культурного коду нації.

Преса УГКЦ стала могутнім інструментом формування громадської думки. Часописи “Мета”, “Нова зоря”, “Місіонар”, “Світло” та інші доносили до широких верств населення ідеї християнської етики, національного єднання, соціальної справедливості. Через церковну пресу пропагувалися традиційні моральні цінності, виховувалося почуття гідності, відповідальності, любові до Батьківщини. Автори матеріалів — священники, богослови, інтелігенція — формували ідеологічне поле, яке було противагою офіційній польській пропаганді.

ГКЦ відігравала теж визначальну роль у суспільному захисті населення. У чималій кількості у селах церква влаштовувала шпиталі, сиротинці, кухні для бідних. Чернечі спільноти здійснювали догляд за недужими, інвалідами, організовували будинки для людей похилого віку. Ця суспільна турбота була

неоціненною в умовах економічного утиску українського народу з боку польської влади.

Окрему нішу у діяльності УГКЦ становила молодіжна робота. Організації, як-от “Українська Молодь Христові” (УМХ), катехитичні курси, духовні табори, гуртки при парафіях формували в молодому поколінні активну громадянську позицію. Молодь виховувалась у дусі патріотизму, відповідальності, дисципліни й християнської моралі. Саме вихованці УГКЦ згодом стали ядром українського визвольного руху 40-х років, лідерами культурного та громадського життя.

Водночас УГКЦ підтримувала співпрацю з іншими українськими інституціями — зокрема “Просвітою”, “Рідною школою”, кооперативами, театрами, що дозволяло координувати зусилля в справі національного відродження. Спільні акції, вечори пам’яті, виставки, курси, літературні читання були формою синергії духовного та культурного чинників. Завдяки цьому українське середовище залишалось живим, організованим і здатним до саморозвитку.

Отже, УГКЦ у 20–30-х роках ХХ століття стала духовною підтримкою українського народу, його моральним авторитетом, культурним наставником та соціальним захисником. У найскладніший період історії вона не зрадила свого народу, не відійшла від духовного служіння, та стала головною силою, що стримала процеси полонізації та денаціоналізації. Її внесок у збереження мови, культури, освіти, моральних і духовних засад українства є безцінним.

З історичної перспективи діяльність УГКЦ у міжвоєнний період є прикладом того, як релігійна інституція може не лише виконувати богослужбові функції, а й виступати як стратегічний фактор у національному розвитку. Досвід УГКЦ є надзвичайно актуальним і для сучасної України. Він вчить, що в умовах зовнішніх загроз і внутрішніх криз нація здатна зберегти свою ідентичність лише тоді, коли має глибокі духовні корені, розвинену культуру, ефективні громадські інституції та відповідальне духовенство.

Отже, УГКЦ — не просто частина історії. Це — жива традиція, яка формувала і формує українську душу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. “На службі Богу й Україні”. До дня народження митрополита Андрея Шептицького. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/naslužbibogu-y-ukrayini-do-dnya-narodzhennya-mytropolitya-andreya-sheptyckogo>
2. Андрей Шептицький. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9_\(%D0%A8%D0%B5%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9_(%D0%A8%D0%B5%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9))
3. Андрій Шептицький: політична діяльність. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/27223/>
4. Бліндер Н. М. «Нова Зоря» – друкований орган консервативно клерикального руху інтелігенції східної Галичини міжвоєнного періоду. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. 39. С. 135–138.
5. Бойко О. Д. Історія України: посібник. – 2-ге вид., допов. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. 656 с. – (Альма-матер).
6. Гнип І.Я. Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини(20–30-ті рр. ХХ ст.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України / Гнип Ігор Ярославович. – Переяслав-Хмельницький: Інститут історії України, 2012. - 212 с.
7. Грицак Я. Й. Нариси з історії України: формування української модерної нації. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
8. Дзіковський В. Маківка (Спогади). В кн: Літопис Червоної

Калини. Річник ІХ. – Львів. – 1930 – С. 4-5.

9. Дороговкази лідеру: думки митрополита Андрея Шептицького. Львів: Видавництво УКУ, 2019. 120 с.

10. Західна Україна – землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини, 1921 -1939 рр. URL: <https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/125>

11. Історія української культури / заг. ред. І. Крип'якевич (за виданням 1937 р.). – К., 2002. – С. 158.

12. Кугутяк М. В. Галичина: сторінки історії : нарис суспільнополітичного руху (XIX ст. - 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 199 с.

13. Лозинський М. Поневолені західноукраїнські землі. Харків, 1930. 125 с.

14. Мизак Н. Діяльність Богословського наукового товариства Української греко-католицької церкви у 1923–1939 рр. Релігія та Соціум. 2013. № 3/4. С. 109–117.

15. Полонська – Василенко Н. Д. Історія України Т. 2. Мюнхен, 1976. 599 с.

16. Розвиток культури західноукраїнських земель у 20-30-х роках ХХ століття. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4667/>

17. Сапеляк О. Про музейну справу НТШ / О. Сапеляк // Народознавчі зошити. – Львів, 1996. – №4. – С. 225 – 229.

18. Свенціцький І., д-р. Любитель і опікун мистецтва на владичому престолі / д-р. І. Свенціцький // Назустріч. – 1925. - № 15.

19. Смольський Г. Школа Новаківського. Діло, чч. 55 — 56. Л. 1936. 11 березня

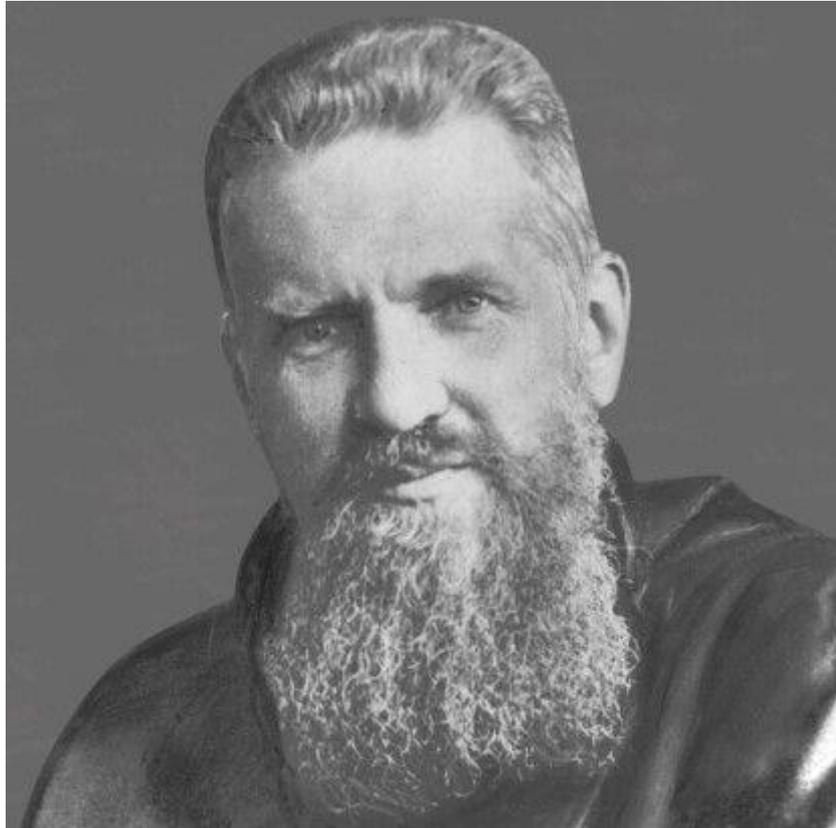
20. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939.) і журналістикознавчий дискурс : монографія. Львів, 2009. 416 с.

21. Союз прихильників Національного музею у Львові // Львівські архієпархіальні відомості. – 1932. – 15 грудня. – С. 34.
22. Становище західноукраїнських земель у 20-30-х роках. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35636/>
23. Субтельний О. М. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. 509 с.
24. УГКЦ міжвоєнного періоду. URL: <https://zbruc.eu/node/46036>
25. УГКЦ: Митрополит Андрей Шептицький. URL: <https://ugcc.ua/church/history/metropolitan-andrey-sheptytsky/>
26. Українська греко-католицька церква та її вклад в розвиток політичного, економічного та духовного життя галицьких українців. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21481/>
27. Українська Греко-Католицька Церква. Історія (кін. XVIII — XX ст.). URL: https://risu.ua/ukrajinska-greko-katolicka-cerkva-istoriya-kin-xviii-xxst_n50119
28. Українська суспільно – політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали/ Ред.Гунчак Т., Сольчаник Р. :Т. 1. Б.м.: Сучасність, 1983. 510 с.
29. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. Т. 1 – 1983. – С. 222-223.
30. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в XX столітті : документи і матеріали / відп. ред. М. Кугутяк ; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Інститут історії і політології. Івано-Франківськ : [ЛІК], 2012. 600 с.
31. Шептицький А. Про вагу і значення музеїв / А. Шептицький // Літопис Національного музею за 1934 рік. – Львів: Накладом Національного музею, 1935. – С. 3 – 7.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фотопортрет Андрея Шептицького

Додаток В

Часопис “Нова Зоря”

